

Bioforsk Rapport

Bioforsk Report

Vol. 8 Nr. 113, 2013

Skjøtselsplan for slåttemark på Søndre Skarsgard, Ål kommune, Buskerud

Oppfølging av utvalgt naturtype.

Ellen Svalheim

Bioforsk Midt-Norge, Kvithamar

www.bioforsk.no

Tittel/Title:

Skjøtselsplan for slåttemark på Søndre Skarsgard, Ål kommune, Buskerud.
Oppfølging av utvalgt naturtype.

Forfatter(e)/Author(s):

Ellen Svalheim

<i>Dato/Date:</i> 05.11.13	<i>Tilgjengelighet/Availability:</i> Åpen	<i>Prosjekt nr./Project No.:</i> 1310271	<i>Saksnr./Archive No.:</i>
<i>Rapport nr./Report No.:</i> Nr 113/2013	<i>ISBN-nr./ISBN-no:</i> 978-82-17-01134-7	<i>Antall sider/Number of pages:</i>	<i>Antall vedlegg/Number of appendices:</i>

<i>Oppdragsgiver/Employer:</i> Fylkesmannen i Buskerud	<i>Kontaktperson/Contact person:</i> Åsmund Tysse
---	--

<i>Stikkord/Keywords:</i> Artsrik slåttemark, skjøtselsplan	<i>Fagområde/Field of work:</i> Kulturlandskap
--	---

<i>Sammendrag:</i> Naturtypen artsrik slåttemark er sterkt truet i følge Norsk rødliste for naturtyper, og ble i 2011 utvalgt naturtype (UN) med en viss beskyttelse gjennom lov om Naturmangfold. På oppdrag for Fylkesmannen i Buskerud registrerte Ellen Svalheim, Bioforsk engvegetasjonen på Søndre Skarsgard i Ål kommune i 2013. Det ble i forbindelse med re-kartleggingen i juli 2013 avgrenset og opprettholdt en A- svært viktig naturbaselokalitet, og det ble i samarbeid med grunneier utarbeidet skjøtselsplan for denne lokaliteten i etterkant.

<i>Land/Country:</i> Norge	<i>Fylke/County:</i> Buskerud
<i>Kommune/Municipality:</i> Ål	<i>Sted/Lokalitet:</i> Søndre Skarsgard i Vats

Godkjent / Approved

Prosjektleder / Project leader

Knut Anders Hovstad (sign.)
Forskningsleder kulturlandskap

Ellen Svalheim (sign.)
Forsker kulturlandskap

Innhold

1.	Generell del	Feil! Bokmerke er ikke definert.
1.1	Slåttemarksutforminger på Østlandet	Feil! Bokmerke er ikke definert.
1.2	Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker.....	Feil! Bokmerke er ikke definert.
2.	Spesiell del:	Feil! Bokmerke er ikke definert.
2.1	Søkbare egenskaper (For Naturbase)	8
2.2	Områdebeskrivelse (For Naturbase og som grunnlag for skjøtelsesplanen)	8
2.2.1	Innledning	Feil! Bokmerke er ikke definert.
2.2.2	Beliggenhet og naturgrunnlag:	9
2.2.3	Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper	9
2.2.4	Artsmangfold:	9
2.2.5	Bruk, tilstand og påvirkning	9
2.2.6	Fremmede arter	9
2.2.7	Kulturminner	9
2.2.8	Skjøtsel og hensyn.....	9
2.2.9	Del av helhetlig landskap	10
2.2.10	Verdibegrunnelse:	10
2.3	Skjøtelsesplan	10
2.4	Kilder	12
2.5	Bilder	12

A. Generell del

Slåttemarker er arealer som blir regelmessig slått. Semi-naturlig slåttemark, eller såkalt natureng, er slåttemarker som er formet gjennom rydding og lang tids tradisjonell slått. De er ofte overflatelyddet, men ikke oppdyrket og tilsådd i seinere tid, og ikke eller meget lite gjødslet. De blir slått seint i sesongen. Slåttemarkene blir eller ble gjerne høstbeitet og kanskje også vårbeitet. Hvordan slåttemarkene har vært skjøttet varierer noe fra sted til sted og hvor man er i landet. Slåttemark er urte- og grasdominert og oftest meget artsrik. Den kan være åpen eller tresatt.

Tresatte slåttemarker med styingstrær som blir høstet ved lauving er i dag meget sjeldne. Slike såkalte lauvenger ble gjerne beitet om våren, slått en gang seint om sommeren og høstbeitet. I tillegg ble greinene på trærne høstet til lauvfôr med et tidsintervall på 5-8 år. I gammel tid spilte også myr en viktig rolle som slåttearealer (slåttemyr). De fleste jordvannsmyrene i Norge har tidligere vært slått, men myrslåtten opphørte i stor grad alt for lenge siden og forekom bare noen få steder fram til slutten av 1950-årene. Gjengroingen av slåttemyr går imidlertid gjerne langsomt så flere myrer bærer i dag likevel fortsatt preg av denne høstingen. Det er registrert få lauvenger og slåttemyrer som fortsatt er i hevd.

De ulike slåttemarkene tilhører våre mest artsrike naturtyper med meget stor betydning også for andre organismer enn karplanter. Rundt 70 prosent av våre dagsommerfugler er for eksempel knyttet til åpen engvegetasjon (særlig urterik slåttemark) og en rekke vadefugler bruker strandenger (slått eller beita) som hekkeområder og rasteplasser ved trekk. I tillegg har slåttemarker stor betydning for mange truede beitemarksoppper. Slåttemarker kan ikke erstattes av beitemarker fordi de inneholder vegetasjonstyper og flere arter som ikke opprettholdes av beite. I sammenligning med beitemarker har de høyest arts mangfold per m² og også de største bestandene av flere truede engarter. Gjennom historien har de vært, og vil også i framtiden være, viktige "levende genbanker". I tillegg er de bærekraftige økosystemer som har vært et nøkkelement i norsk landbruk i tusener av år. I løpet av 1900-tallet har de imidlertid blitt blant våre mest truede naturtyper.

Slåttemarksutforminger på Østlandet

Den store variasjonen i vår slåttemarksvegetasjon i Norge er foreløpig bare delvis kartlagt. I det følgende har vi likevel forsøkt å peke på noen utforminger av slåttemarksvegetasjon som kan sees som karakteriske for Østlandet og dermed gir denne regionen et særskilt forvaltningsansvar. Vi gir også eksempler på noen verdifulle lokaliteter.

Telemark er kjerneområde for søstermarihånd. I Svartdal-Hjartdalbygdene, Seljord og Hjartdal kommuner, finnes flere orkidérike slåttemarker med store søstermarihåndforekomster. Engene kan defineres som flekkgrisøreeng (boreal slåtteeng) med arter som småengkall, storblåfjær, marinøkkel, lifiol, skogmarihånd, brudespore, kvitkurle, grønnkurle og stortveblad. I tillegg er vårmarihånd, rødflangre, hjertegras, handmarinøkkel, storengkall og ormetunge registrert i noen av dem. Noe tørrere tjærebloomeng finnes også i Svartdal-Hjartdal med bl.a. søstermarihånd, prestekrage, tiriltunge, hårsveve, rødknapp, flekkmure, marinøkkel, gjeldkarve og engkvein. En viktig slåttemarkslokalitet med en stor søstermarihåndbestand er også registrert i Flesketveit i Tokke. Den boreale slåttemarka (flekkgrisøreeng) er skogtraktenes blomsterenger og fine utforminger finnes også bl.a. i Oslo og Akershus på Nordli, Eidsvoll, med innslag av bl.a. grov nattfiol, brudespore, flekkgrisøre, hjertegras, vill-lin og marinøkkel og på Sør-Kringler på Nannestad der det finnes en rekke rødlistede sopparter. Også Rajesetra i Kongsberg kommune i Buskerud har fine slåtteenger med mye søstermarihånd, samt marianøkkelblom, harerug, storblåfjær,

flekkgriseøre, dunkjempe og gjeldarve. Veirubloomst, sandarve og vanlig marinøkkel er også funnet i tørrenger på Rajesetra.

Østlandets største solblombestand er registrert på Mikkelerud i Aurskog-Høland i Oslo og Akershus. Lokaliteten har vært slått kontinuerlig i ca. 300 år og er meget artsrik med arter som bakkesøte, brudespore, flekkmarihånd, flekkgrisøre, marinøkkel og rødknapp. En annen meget artsrik lokalitet i Aurskog-Høland er Lysaker. Der vokser bl.a. flekkgrisøre, brudespore, enghaukeskjegg, bakkesøte, vanlig nattfiol, prestekrage og knollerteknapp. På flere av disse lokalitetene finnes den boreale enga (flekkgrisøreenga) i mosaikk med tørr-frisk fattigeng (som også kan være meget artsrik) og/eller skogstorkenebb-ballblomanger (frisk, næringsrik eng). Denne boreale engtypen er frodigere enn flekkgrisøreeng. Dette er fjelltraktenes og Nord-Norges blomsterenger. I sør er de kulturavhengige (først og fremst knyttet til slåttemark) og på sterk tilbakegang. Særlig viktige lokaliteter finnes i den sør-vestligste delen av ballblomens utbredelsesområde for eksempel i Telemark i Svartdal-Hjartdalområdet.

Nevnes bør også Bøenseter i Aremark i Østfold; her vokser bl.a. bakkesøte, stavklokke, marinøkkel, gullkløver, nattfiol, harerug, blåknapp, solblom, enghaukeskjegg og griseblad. Gode insektforekomster med flere nye arter for Norge er også registrert her. I Hedmark finnes flere enger innen Gravberget-området i Våler kommune. Karakteristiske arter for disse engene er småengkall, knollerteknapp, prestekrage, gulaks, karve og harerug samt skogmarihånd, hvitbladtistel og ballblom i enkelte friskere partier. Disse engene er fortsatt i hevd ved slått og har ikke blitt gjødslet. I Stange kommune finnes rikere engtyper ved Oppset med bl.a. brudespore, flekkgriseøre, solblom og storblåfjær. Stjerneområder med artsrik frisk fattigeng, boreal slåtteeng og/eller frisk næringsrik eng finnes også i Buskerud i øvre Numedal og Hallingdal. Rygh-setra i Nedre Eiker, som skjøttes av Naturvernforbundet, bør også nevnes.

I Oslofjorden finnes rester av slåttemarker på kambrosilur bl.a. på Hovedøya. Her finnes eng (knollmjødurte) som domineres av smaltimotei og har et stort artsmangfold med bl.a. aksveronika, fagerknoppurt, enghavre, gullkløver, bakkekløver og rundskolm. Denne enga har skjøtelsesplan og slås årlig.

En viktig lokalitet med kalkrike tørrenger med arter som dunhavre, hjertegras, marianøkleblom, flekkmure, gjeldkarve, flekkgrisøre og gulmaure finnes i Telemark, på Marker-gårdene i Skien. Viktige dunhavreenglokaliteter finnes også i sentrale fjellstrøk. Slåttemarkene i Vågå i Oppland var eksempel på det med karakteristiske arter som bitterblåfjær, blåmjelt, fjellnøkleblom, marinøkkel, bakkesøte og brudespore (Norderhaug 1988). Restenger av denne typen er viktige å ivareta. På kambrosiluren i dalførene fantes det tidligere knoppurteng, men de fleste av disse kalktørrengene har forsvunnet. En av de viktigste gjenværende kalktørrengene på Østlandet finnes på Gile, Østre Toten. Den er artsrik med arter som markmalurt, dragehode, bakkestarr, smånøkkel og mange rødlistete arter av beitemarkssopp.

Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker

Skjøtsel

Beste måten å skjøtte ei gammel artsrik eng på, er å følge opp den tradisjonelle driftsforma, uten gjødsel og med sein slått. Det tradisjonelle slåttetidspunktet har variert noe fra sted til sted avhengig av klima og høyde over havet. Derfor er det viktig å finne ut hva som har vært vanlig på den aktuelle lokaliteten eller i nærområdet fra gammelt av. Slått før 10. juli var imidlertid meget sjeldent!

En bør benytte lett redskap (ljå, tohjuls slåmaskin eller lettere traktor der det er mulig). Graset må bakketørkes/ev.hesjes før det fjernes. Bakketørkinga viktig for at frøa til engartene både skal få modne ferdig og bli liggende igjen på enga når høyet samles sammen og kjøres vekk.

Enkelte steder har engene i tillegg vært beitet, enten vår eller høst eller begge deler. Bare beiting

kan imidlertid ikke erstatte slått, men er det eneste mulighet for skjøtsel i en periode, er storfebeiting det mest skånsomme. De velger ikke ut "godbitene" slik sauene gjør. Beitepresset må i tilfelle ikke være for stort, og en må vente seg noe manuell etterrydding. Der en har tidligblomstrende arter som til eksempel søstermarihånd er det særlig viktig at en unngår vårbeite.

Restaurering

Når det gjelder restaurering av enger som er i gjengroing og utvidelse av eksisterende slåtteareal er det viktig å ikke sette i gang med mer omfattende restaurering enn det en greier å følge opp med skjøtsel i ettertid.

Dersom det er mange delfelt som skal restaureres, kan det være lurt å ta det trinnvis over flere sesonger. Slik blir det mer overkommelig, og en får en følelse med hvor omfattende de ulike tiltaka er, og hva en kan forvente å få gjennomført per sesong.

Hogst/grovrydding bør helst gjennomføres på frossen og gjerne bar mark, dette for å unngå skader på undervegetasjonen og er samtidig lettvinnt for å få så lav stubbe som mulig. Rydding i snø kan være noe mer tungvint, mindre busker og oppslag kan også ryddes på sommeren når det er tørt og mye av biomassen er samlet i bladene.

I slåtteeenger som ikke har vært tresatt er det ikke noe poeng å sette igjen noe særlig med trær. Gamle styvingstre må imidlertid spares. Et og annet lauvtre med fin og vid krone kan og få stå. All gran/furu og fremmede treslag (eksempelvis platanlønn) bør fjernes.

Etter hogst er det spesielt viktig at alt ryddeavfall, kvist, stubber og lignende blir samla sammen og brent på egne steder, og aller helst frakta ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligger spredd utover vil elles fort føre til ny dominans av uønska rask- og storvoksen konkurransesterk vegetasjon. Oppflising og spredning av flis i området er av samme grunn ikke å anbefale.

Gjenstående biomasse vil ta opp noe av næringen som frigjøres fra de døde røttene til trær og busker som har blitt ryddet vekk. Dette gir en gjødselseffekt som lett forårsaker oppvekst av uønska nitrogenkrevende arter (som for eksempel bringebær, brennesle). Gradvis gjenåpning er derfor viktig. Gjødslingseffekten sammen med økt lysinnstråling fører gjerne også til en del etterrenning. Det er mest effektivt å slå lauvrenningene i juli, når det er minst energi samla i rotsystemet. Dette faller normalt sammen med slåttetidspunktet. Det kan likevel være nødvendig å rydde lauvrenninger flere ganger utover i første sesongen, og i tillegg året etter.

Osp og or sprer seg ved rotskot, og rydding kan i mange tilfelle føre til utstrakt renning. Disse kan det derfor lønne seg å ringbarke (sokke). Det bør da skjæres et fem cm bredt band rundt treet nedanfor nederste greina. Det er viktig at snittet er så dypt at all barken forsvinner, slik at transporten av næringsstoff helt sikkert er brutt. Det er lettest å ringbarke om våren. Etter tre sommere må de døde trea fjernes.

Stubber må kappes helt ned til bakken, enten i forbindelse med hogsten eller ved etterrydding på barmark. Større stubber vil gå raskere i forråtning om en skiller barken fra veden med et spett eller lignende, og så stapper jord i mellom. Med unntak av osp og or kan en også unngå renninger på denne måten. Dette kan til eksempel være aktuelt i kanter som hindrer lysinnstråling til slåttemarka.

Problemarter som bringebær- og rosekratt, brennesle, mjødukt eller liknende går normalt ut ved slått, men kan være avhengig av slått flere ganger per sesong i begynnelsen med ljå eller krattrydder. Ev. felt med einstape (bregne) bør slås ned med kjepp (ikke skjæres ned). På denne måten fortsetter bregna med å transportere næring fra røttene, og utarmer så rotsystemet sitt. Den bør så fjernes på høsten.

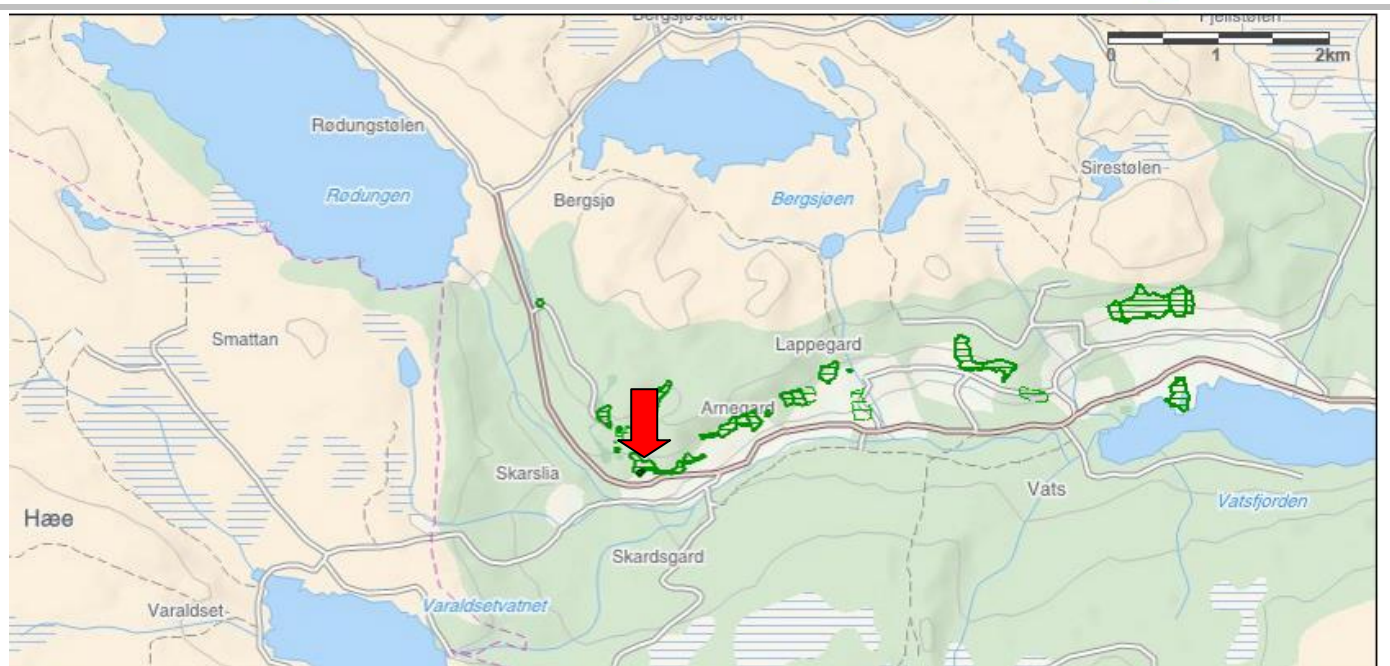
For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker som finnes på DNs hjemmesider:
<http://www.dirnat.no/content/1916/>

B. Spesiell del: (se veiledning til tabellen nederst i dokumentet)

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)		
Navn på lokaliteten Søndre Skarsgard	Kommune Ål	Områdenr.
ID i Naturbase BN00012725	Registrert i felt av: Ellen Svalheim (Bioforsk)	Dato: 19.08.2013
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige) <u>Feltbefaring:</u> Hans Ivar Nesse 26.07.2000 i forbindelse med kartlegging av biologisk mangfold i Hallingdal fra 2000-2003 (se Nesse 2003). Annette Karterud, 2000, befaring i forbindelse med semesteroppgave, Høyskolen i Sogn og Fjordane (se Karterud 2000). Befaringer: Even W. Hanssen og Reidun Braaten 14.07.2010, Rune Solvang 24.08.2010 Telemark botaniske forening 11. 07. 2012.		Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:
Hovednaturtype: Slåttemark, D01 Tilleggsnaturtyper: Artsrik veikant D03, 20 %	80 % andel	Utforminger: bergknaus B0102 (5 %), lågurtslåtteeeng D0116 (80 % andel), lågurtslåttefukteng D0119 (15 % andel)
Verdi (A, B, C): A- Svært viktig	Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.) Bilder fra befaring 2013, registrerte arter fra Hansen 2010 og Svalheim 2013 er lagt inn i Artsdatabanken.	
		
<p>Figur 1. Rød strek viser avgrenset slåttemarkslokalitet, D01, på Søndre Skarsgard i nordre Vats, Ål kommune, august 2013. Gul skravering viser lokalitetens avgrensning i Naturbase før re-registrering i 2013.</p>		

Figur 2. Lokalitetens plassering.

Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):			Vegetasjonstyper:	
< 20 m	x	God	x	Slått	x	Torvtekt		
20 - 50 m		Svak		Beite		Brenning		
50-100 m		Ingen		Pløying		Park/hagestell		
> 100 m		Gjengrodd		Gjødsling				
		Dårlig		Lauving				

OMRÅDEBESKRIVELSE (For Naturbase og som grunnlag for skjøtelsesplanen)

INNLEDNING

Lokaliteten er sist registrert 19.08.13 og beskrevet av Ellen Svalheim (Bioforsk) i forbindelse med re-kartlegging av kulturavhengige, utvalgte naturtyper i Buskerud 2013 i regi av Fylkesmannen i Buskerud. Lokaliteten er tidligere kartlagt av Hans Ivar Nesse 26.07.2000 i forbindelse med kartlegging av biologisk mangfold i Hallingdal fra 2000-2003 (Nesse 2003). Lokaliteten er også befart av Even W. Hanssen og Reidun Braaten 14.07.2010, Rune Solvang 24.08.2010 og Telemark botaniske forening 11. 07. 2012.

BELIGGENHET OG NATURGRUNNLAG:

Lokaliteten ligger på Søndre Skarsgard i nordre Vats, rett øst for Skarslia appartement og skisenter og sør for Bergsjø. Riksvei 244 passerer rett på nedsiden av gårdstunet. Slåttemarka ligger sørøstlig eksponert i hellende terreng rett nordvest for tunet på Søndre Skarsgard. Det forekommer berg i dagen og grunnlendt mark, men også jord av større dybde. Berggrunnen består av gabbro, metagabbro og amfibolitt. Det går et fyltbelte gjennom dalen i Vats. Dette gir en noe mer baserik grunn enn ellers i området. I dalbunnen består løsmasse avsetningene av et relativt tykt morenedekke. Dette blir tynnere etter hvert som en kommer opp i dalsidene. Området ligger i nordboreal vegetasjonssone og i vegetasjonsseksjon, OC, overgangsseksjon.

To gamle veitraseer ligger parallelt i lokalitetens øvre deler, den nederste er steinsatt og er inkludert i lokaliteten. Den øvre traseen samt ovenforliggende slåttemark/veikant opp mot sauegjerdet er ikke inkludert i avgrensningen fra 2010, men inkluderes i 2013. [Dette betyr at avgrensningen av tilgrensende naturbeitemark BN00012801 må justeres.]

NATURTYPER, UTFORMINGER OG VEGETASJONSTYPER

Lokaliteten består av en artsrik og velhevde middels baserik slåttemark. Lokaliteten innehar god variasjon mht fuktighet. På grunnlendte knauser, veiskuldre og opplendt areal forekommer noe tørrengvegetasjon. Et fuktig forekommer midt i lokalitetens nedre deler samt langs grøft som følger gammel veitrase i lokalitetens øvre deler. Veien er delvis grasdekt og slås på lik linje med enga. Langs veiskuldrene vokser tørketålende arter, mens i grøft forekommer fuktkrevende arter som bl.a. jåblom. Enga/veikanten i overkant opp mot sauegjerdet har flott engvegetasjon med bl.a. mye prestekrage. Følgende utforminger er registrert: Bergknaus B0102, lågurtslåtteeeng D0116, lågurtslåttefukteng D0119 (jfr NiN 1,0 tilsvarer lågurt-kulturmarkseng T4-3, lågurt-kulturmarksfukteng T4-7).

ARTSMANGFOLD:

Beskrivelse Solvang 2010: Lokaliteten har variert flora med forekomst av flere rødlistearter. Det er en stor forekomst av hvitkurle (NT) på lokaliteten samt forekomst av både engbakkesøte (NT), marinøkkel og fjellmarinøkkel. Artslista for lokaliteten er lang (blant annet lagt i Artsobservasjoner av Even W. Hanssen) og av arter kan nevnes småengkall, tiriltunge, rødkløver, aurikkelsveve, rødknapp og prestekrage. Flekkgriseøre er nevnt av Nesse (2003).

Supplering Svalheim 2013: Alle de nevnte artene over med unntak av flekkgriseøre, ble gjenfunnet i enga i august 2013. Forekomsten av hvitkurle er fortsatt stor og det forekommer også store mengder av marinøkkel, harerug og småengkall. I 2012 registrerte Telemark botaniske forening håndmarinøkkel (NT) her. Denne ble muligens gjenfunnet i 2013, men individene som ble funnet (på samme plass som Telemark botaniske forening hadde registrert den året før) var veldig dårlig utviklet (se bilde 6). Av gode engarter ble i tillegg kjerteløyentrøst, engfiol, gulaks, finnskjegg registrert. På fuktigere partier vokste bl.a. jåblom, tettegras, dvergjamne, fjelltistel, hvitbladtistel, skogstorkenebb, rød jonsokkoll, myrfiol, gulstarr.

BRUK, TILSTAND OG PÅVIRKNING:

Tradisjonell skjøtsel: Enga ble tradisjonelt slått i siste halvdel av august. Denne enga var blant det siste som hvert år ble slått på gården forteller grunneier Odd Skarsgard. Det var ikke vanlig hverken med vår- eller høstbeite, da det ikke var ønskelig med husdyrbeite så nær husene. Enga har ikke vært gjødslet med kunstgjødsel, pløyd og isådd. Husdyr på Søndre Skarsgard tidligere: I 1930 var det to hester, 10 storfe og 10m sau på gården. I 1969 var det 2 storfe, 35 geiter og 25 sauer (Karterud 2000)

Nåværende skjøtsel: Enga var i 2013 i god tilstand, og var over store arealer lavvokst og artsrik. Den slås, rakes og hesjes årlig. Slåttetidspunktet er seint i siste halvdel av august. Dette er tradisjonelt slåttetidspunkt. Det holdes 29 vinterføra sau på Søndre Skarsgard i 2013.

FREMMEDE ARTER:

Ingen observert

KULTURMINNER:

Steingjerde, to gamle veitraseer, hvorav den eldste er steinsatt. Den steinsatte traseen er rester etter den gamle fjellvegen som gikk gjennom tunet på Søndre Skarsgard og fortsatte videre oppover mot fjellet. Rundt krigen ble det lagt en ny veg som krysset den gamle fjellveien og som i dag er veien som ligger på oppsiden og som brukes som traktorvei. På tunet står et stolpehus fra 1690. Husene på gården var ved eierskifte i 1843 i svært dårlig forfatning, slik at de fleste av nåværende uthus er bygd etter dette.

SKJØTSEL OG HENSYN

For artsmangfoldet er det viktig å opprettholde nåværende skjøtsel med sein slått i siste halvdel av august, raking og bortkjøring av høyet. Det er meget viktig at enga ikke gjødsles. Videre anbefales å rydde i oppslag langs gammel veitrase, men at enkelte av seljene bør spares. Det bør også ryddes i vieroppslag i fukteng i nedre deler av enga. Se skjøtelsesplan.

DEL AV HELHETLIG LANDSKAP:

Slåttemarka på Søndre Skarsgard er omkranset av flere verdifulle naturtypelokaliteter som bl.a. flere naturbeiter og rikmyr. Søndre Skarsgard er i aktiv drift med sau og enga ligger i et tradisjonelt gårdslandskap med en rekke gamle tømmerbygninger.

VERDIBEGRUNNELSE:

A- svært viktig. Lokaliteten er vurdert som svært viktig (A) da dette er en velhevet og intakt slåtteeeng som skjøttes årlig med tradisjonell sein slått. Det har ikke vært brudd i kontinuiteten. Enga er lavvokst og artsrik. I tillegg til rødlisteartene engbakkeseite (NT), håndmarinøkkel (NT) er det tildes store forekomster av hvitkurle (NT) og marinøkkel. Enga varierer mht fuktighet og jorddybde. Dette gir totalt en god variasjon og et stort mangfold. Lokaliteten er omkranset av flere verdifulle naturtyper, bl.a. ovenforliggende naturbeite med mye brudespore.

SKJØTSELSPLAN

DATO skjøtseleksplan:	UTFORMET AV: Ellen Svalheim		FIRMA: Bioforsk	
UTM	Gnr/bnr. 92/1	AREAL (nåværende): 3 daa	AREAL etter evt.restaurering: 3 daa	Del av verneområde? Nei

Kontakt med grunneier/bruker (ev /informant). Før opp tidsperioder, ev datoer.
 Navn:
 Gjennomførte telefonsamtaler med Odd Skarsgard (juni- oktober) om slåttemarks-lokaliteten og driftsformer.
 Befaring på eiendommen Søndre Skarsgard med Odd Skarsgard 19.08.13. med gjennomgang av aktuelle skjøtseleks- og restaureringstiltak.

Type kontakt (befaring, tlf, e-post med mer)
 Telefoner, e-post kontakt og gårdsbesøk på Søndre Skarsgard 19. august 2013.

MÅL:

Hovedmålet for lokaliteten er gjennom tradisjonell sein slått å bevare og utvikle det kulturavhengige biomangfoldet i slåtteeenga på Søndre Skarsgard. I stor grad innebærer dette å ivareta variasjonen innen lokaliteten mht fuktighet og næringstilgang, slik at et bredt spekter av arter fortsetter å ha sine spesielle leveområder.

Konkrete delmål: Det er ønskelig at også arealene rundt de eldre veitraseene som går gjennom lokalitetens øvre deler skjøttes og inkluderes. Disse arealene tilfører viktig variasjon og mangfold som vil ha fordel av årlig skjøtseleks i form av slått. Videre er det viktig at de fuktigere partiene innen lokaliteten ivaretas og utvikles, dvs at de får lov til å være fuktige og ikke dreneres.

Tilstandsmål arter: Det er et mål å ivareta og utvikle engfloraen over hele lokaliteten som igjen er viktig for et rikt mangfold av insekter. Det er ønskelig at indikatorarter og sjeldnere engarter som hvitkurle, de tre marinøkklene, engbakkeseite forekommer med levedyktige og gode populasjoner over større areal. Videre er det viktig at fuktengarter gjennom årlig slått får gode leveforhold slik at artsvariasjonen totalt sett holdes høy og at også konkurransesvake og lavvokste fuktarter opprettholder sine nisjer, eks tettegras, jåblom, dvsrgjamne, myrfiol, gulstarr.

AKTUELLE TILTAK:	Prioritering (år)	Ant daa og kostnad/daa	Kontroll: (Dato)
<p>Generelle tiltak: Enga må ikke gjødsles hverken med kunstgjødsel eller tilkjørt husdyrgjødsel. Fortsatt tradisjonell sein slått, med raking og bortkjøting av høy skal opprettholdes.</p>			
<p>Aktuelle restaureringstiltak, utover de generelle: Det bør ryddes i oppslag av lauv langs gammel veitrase i de øvre delene av lokaliteten (bilde 9). Det bør settes igjen 1-3 seljer, siden disse er viktige pollenplanter for humlene om våren.</p>	2014	0,5 daa	
<p>Slått av veikanter på oppsiden og nedsiden av gammel veitrase må gjenopptas (bilde 5, 9-11), da det er et rikt mangfold av engarter som vil ha fordel av slått.</p>	2014	0,7 daa	
<p>Det bør ryddes noe i oppslag av vier i fuktig i nedre deler av lokalitet (bilde). Et kjerr med vier bør imidlertid spares mht insektene og tilgangen på pollen fra «gåsungene» om våren.</p>	2014	0,2 daa	
<p>Kvist må fjernes (eventuelt dras sammen og brennes i hauger i utkanten av enga). I overkant av enga er det veldig viktig at det ikke blir liggende igjen kvisthauger som tilfører enga nedenfor næringssig ved forråtningen av kvisten.</p>	2014-2017		
<p>Det anbefales å holde steingjerde i vest og støttemur til den gamle fjellvegen fri for gjengroing og oppslag. Steinarbeider som ligger solfylt til magasinerer en del varme og er viktige leveområder for flere artsgrupper (insekter, moser, lav, amfibier, fugler).</p>	2015-2017		
<p>Det bør vurderes å restaurere steingjerdet.</p>			
<p>Aktuelle årlige skjøtselstiltak, utover de generelle: Fortsette tradisjonell, årlig, sein slått i siste halvdel av august, etter at de fleste blomstene har blomstret av og satt frø. Høyet bør tørke (gjerne hesjes) før det rakes sammen og kjøres vekk. Det bør benyttes lett, skjærende redskap under slått, tohjulsslåmaskin, ljà osv. Raking er viktig for at frø lettere skal komme i kontakt med jorda.</p>	Årlig, siste halvdel av august.	3 daa	
<p>UTSTYRSBEHOV: Grunneier har behov for ryddeutstyr til restaureringa innen lokaliteten. Samt river, ljàblad, orv mm til bruk for fagopplegg for grupper som besøker Søndre Skarsgard. Odd Skarsgard ønsker og å lage et gårdmuseum /info.senter om biologisk mangfold slått og beitebruk i kårlåven som ligger tett inntil slåtteeenga.</p>			
<p>OPPFØLGING: Skjøtselsplanen skal evalueres innen, 5 år: Behov for registrering av spesifikke artsgrupper: Det anbefales registrering av Insekter og beitemarkssopp.</p>			
Tilskudd søkt år:		Søkt til:	
Tilskudd tildelt år:		Tildelt fra:	
Skjøtselsavtale parter:			
<p>ANSVAR: Person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtselsplanen. Grunneier Odd Skarsgard og Fylkesmannen i Buskerud.</p>			

Kilder

Navn	År	Tittel	Lenke	Kildetype
Bratli et al	2013			Rapport
Svalheim E.	2013			Feltundersøkelser
Telemark Botaniske forening	2012			Feltundersøkelser
Hansen, E. W.	2010			Feltundersøkelser
Solvang, R.	2010			Feltundersøkelser
Nesse, H. I.				Feltundersøkelser
Karterud, A	2000			Rapport

Bilder fra lokalitet

Figur 3. Slåtteeenga på Søndre Skarsgard ses mellom husene midt i bildet. Foto E.S. 19.08.13.

Figur 4. Slåtteeenga på Søndre Skarsgard sett fra sydøst. Støttemuren til den gamle fjellvegen ses ved telefonstolpe. Foto ES 19.08.13

Figur 5. Slåtteeengas ligger nært til tunet på Søndre Skarsgard. Gammel veitrase ses t.v. i bildet. Foto ES 19.08.13

Figur 6. Rødlista arter som vokser i slåtteenga på Søndre Skarsgard. Bildet t.v. viser et dårlig utviklet eksemplar av en marinøkkel, muligens håndmarinøkkel som har status nær trua, (NT). Denne marinøkkelen ble funnet på samme sted som Telemark botaniske forening fant håndmarinøkkel i 2012. T.h. fruktstand av hvitkurle som har status nær trua (NT). Foto ES 19.08.13

Figur 7. Opplendte, og tørre partier i enga hadde store forekomster av bl.a. småengkall og harerug. Foto E.S. 19.08.13

Figur 8. Langs gammel veitrase vokser mange engarter som favoriseres av slått. På veiskuldre vokser bl.a. tørketålende arter som kjerteløyentrøst og småengkall. Foto E.S. 19.08.13

Figur 9. Det bør ryddes i oppslag langs gammel veitrase, og gjenoppta slått på veikantene både på oppsiden og nedside av veien. Her vokser mange engarter som vil ha fordel av slått. Foto ES 19.08.13

Figur 10. Utsnitt av veikantflora på oppsiden av gammel veitrase. Slått bør gjenopptas. Foto ES 19.08.13

Figur 11. Jåblom vokser i de fuktigere delene av veikanten, nærmere grøfta. Foto ES 19.08.13

Figur 12. I engas nedre deler er det et fuktig med en del oppslag av vier. Det anbefales at det ryddes noe i dette samt gjenopptar slått. Det er fint om en sparer et mindre kjerr for insektenes del. I forgrunnen grunneier Odd Skarsgard. Foto ES 19.08.13